

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 चा उच्च शिक्षणावर परिणाम

डॉ.संजय डी. फुलझेले

ग्रंथपाल

महात्मा ज्योतिबा फुले महाविद्यालय, आष्टी.

गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली.(म.रा.)

Email ID: sanjayfylzele11@gmail.com

Mo..No.. 983477265

सारांश:

भारत सरकारने जाहीर केलेले नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020. Covid-19 च्या महामारीमुळे उद्भवलेल्या आव्हानामुळे जगभरातील सर्व नकारात्मकतेच्या दरम्यान एक स्वागतार्थ बदल म्हणजे नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 ची घोषणा अनेकांसाठी पूर्णपणे अनपेक्षित होती. नवीन शैक्षणिक धोरणा मध्ये ज्या बदलांची शिफारस करण्यात आली होती ते अनेक शिक्षण तज्ञांनी कधीच पाहिले नव्हते. जरी शैक्षणिक धोरणाचा शालेय आणि महाविद्यालयीन शिक्षणावर समान परिणाम झाला असला, तरी हा लेख प्रामुख्याने राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 आणि उच्च शिक्षणावरील त्यांच्या प्रभावावर केंद्रित आहे. हा लेख राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाच्या ठळक वैशिष्ट्यांची रूपरेषा देखील देतो. आणि विद्यमान शिक्षण व्यवस्थेवर त्याचा कसा परिणाम होतो याचे विश्लेषण केलेले आहे.

बीज संज्ञा: नवीन शैक्षणिक धोरण, उच्च शिक्षण, संस्थात्मक पुनर्रचना, एकीकरण, नैतिक आणि घटनात्मक मूल्य.

परिचय:

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण हे भारतातील लोकांमध्ये शिक्षणाला चालना देण्यासाठी भारत सरकारने तयार केलेले धोरण आहे. या धोरणात ग्रामीण आणि शहरी भागातील महाविद्यालयापर्यंत प्राथमिक शिक्षणाचा समावेश आहे. पहिला राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण भारत सरकारने इ.स.1968 मध्ये माननीय पंतप्रधान इंदिरा गांधी यांनी जाहीर केला. त्यानंतर दुसरे पंतप्रधान माननीय राजीव गांधी यांनी इ.स.1986 मध्ये आणि तिसरा राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण तात्कालीन पंतप्रधान माननीय, नरेंद्र मोदी यांनी 2020 मध्ये जाहीर केला होता. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण हे प्राथमिक शिक्षणापासून ते उच्च शिक्षणापर्यंत तसेच ग्रामीण आणि शहरी भागातील व्यवसायिक प्रशिक्षणासाठी एक सर्वसमावेशक चौकट आहे. 2021 पर्यंत भारताच्या शिक्षण व्यवस्थेत अमुलाग्र परिवर्तन घडवून आणण्याचे या धोरणाचे उद्दिष्टे आहे. "राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 मध्ये भारत केंद्री त शिक्षण प्रणालीची कल्पना आहे, जी सर्वांना उच्च दर्जाचे शिक्षण देऊन आपल्या देशाचे शाश्वतपणे न्याय आणि चैतन्यशील ज्ञान समाजात रूपांतर करण्यात थेट योगदान देते. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात दर्जेदार उच्च शिक्षणाचा उद्देश उत्कृष्ट, विचारशील, सुसंस्कृत आणि सर्जनशील व्यक्ती विकसित करणे हा असला पाहिजे. यामुळे एखाद्या व्यक्तीला स्वारस्य असलेल्या एक किंवा अधिक विशेष क्षेत्रांचा सखोल स्तरावर अभ्यास करण्यास आणि चरित्र, नैतिक आणि घटनात्मक मूल्ये, बौद्धिक जिद्दनाशा, वैज्ञानिक वृत्ती, सर्जनशीलता, सेवाभावना आणि 21 व्या शतकातील कौशल्य विकसित

करण्यास सक्षम करणे. विद्यार्थ्यांसाठी सर्वांगीण शैक्षणिक दृष्टिकोन आणि समर्थन एक समग्र दृष्टिकोन प्रदान करेल असे शैक्षणिक धोरण असले पाहिजे.

अभ्यासाची उद्दिष्टे:

उच्च शिक्षणावर नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 च्या परिणामाचा अभ्यास करणे हा या संशोधनाचा प्राथमिक उद्देश आहे. या अभ्यासात एनईपीच्या ठळक वैशिष्ट्याची रूपरेषा देखील देण्यात आली आहे आणि विद्यमान शिक्षण व्यवस्थेवर त्याचा कसे परिणाम होतो याचे विश्लेषण केले आहे.

संशोधन पद्धती:

संशोधकांनी हे संशोधन लेख पूर्ण करण्यासाठी वर्णनात्मक संशोधन पद्धतीचा अवलंब केलेला आहे. त्याचप्रमाणे भारत सरकारच्या संकेतस्थळे, मासिके, नियतकालिके, इतर प्रकाशने इत्यादी वापर करून आवश्यक दुय्यम माहिती गोळा केली आहे.

माहितीचे विश्लेषण:

उच्च शिक्षणाशी संबंधित राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाची वैशिष्ट्ये:

शालेय स्तरापासून महाविद्यालय/ विद्यापीठ पातळीपर्यंतच्या व्यवस्थेत औपचारिक बदल करण्याच्या उद्देशाने नवीन शैक्षणिक धोरण सादर करण्यात आले आहे. विकसनशील परिस्थिती लक्षात घेऊन, यापुढे शैक्षणिक सामग्री मुख्य संकल्पना, कल्पना, अनुप्रयोग आणि समस्या सोडवण्याच्या निकषावर लक्ष केंद्रित करेल. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणामुळे देशाच्या उच्च शिक्षण व्यवस्थेवर सकारात्मक आणि दीर्घकालीन परिणाम होण्याची अपेक्षा आहे. भारतात परदेशी विद्यापीठांना कॅम्पस उघडण्याची परवानगी दिली जाईल, ही वस्तुस्थिती सरकारचा एक प्रशंसनीय उपक्रम आहे. यामुळे विद्यार्थ्यांना त्यांच्या स्वतःच्या देशात जागतिक दर्जाचे शिक्षण अनुभवण्यास मदत होईल. आंतरविद्याशाखीय संस्था सुरू करण्याच्या धोरणामुळे कला मानव-विज्ञान यासारख्या प्रत्येक क्षेत्रावर नव्याने लक्ष केंद्रित केले जाईल आणि या प्रकारच्या शैक्षणिक धोरणामुळे विद्यार्थ्यांना शिक्षण घेण्यास मदत होईल. अशाप्रकारे विद्यार्थ्यांच्या ज्ञानात अधिक भर पडेल.

एकाच सामायिक प्रवेश परीक्षेची सुरुवात हे आणखी एक सकारात्मक पाऊल आहे, ज्यामुळे अनेक स्पर्धात्मक परीक्षांचा ताण कमी होईल आणि त्यापैकी अनेक परीक्षांच्या तयारीचा दबाव कमी होईल. भविष्यात सामोर जाणाऱ्या सर्व विद्यार्थी अर्जदारासाठी समान संधीचे दालन देखील सुचित करेल.

विविध मान्यताप्राप्त उच्च शिक्षण संस्था कडून अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यानंतर विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक श्रेयांक साठवण्यासाठी अकॅडमी बँक ऑफ क्रेडिट (ए.बी.सी.) स्थापन करणे. एखादा विद्यार्थी अभ्यासक्रम पूर्ण करून गुण मिळवू शकतो आणि ते एबीसी खात्यात जमा केले जातील. जर त्याने महाविद्यालय बदलण्याचा निर्णय घेतला, तर हे क्रेडिट हस्तांतरित केले जाऊ शकतात. जर एखादा विद्यार्थी कधी काही कारणामुळे बाहेर पडला तरी, हे क्रेडिट्स अबाधित राहतील. याचा अर्थ तो अनेक वर्षांनंतर परत येऊ शकेल आणि विद्यार्थी ज्या शैक्षणिक संस्थेतून निघून गेला त्याच शैक्षणिक संस्थेत शिक्षण घेऊ शकेल.

प्रादेशिक भाषांमध्ये ही अभ्यासक्रम उपलब्ध होतील:

तंत्रज्ञान हे शिक्षण नियोजन अध्यापन शिक्षण मूल्यांकन शिक्षक शाळा आणि विद्यार्थ्यांच्या प्रशिक्षणाचा भाग असेल हिंदी आणि इंग्रजी भाषा मध्ये उपलब्ध असलेले ही अभ्यासक्रमामध्ये समाविष्ट होण्यासाठी ही संसाधने हे प्रादेशिक भाषेमध्ये उपलब्ध असेल ज्यांची सुरुवात कन्नड, ओडीसा, बंगाली व्यतिरिक्त इतर आठ प्रमुख

भाषांपासून होईल.

भारतात परदेशी विद्यापीठाची निर्मिती:

नवीन शैक्षणिक धोरणानुसार नवीन कायद्याच्या माध्यमातून जगातील अव्वल 100 परदेशी विद्यापीठांना भारतात काम करण्याची सुविधा दिली जाईल.

सर्व महाविद्यालयासाठी सामायिक प्रवेश परीक्षा:

- राष्ट्रीय चाचणी संस्थेकडून सर्व उच्च शिक्षण संस्थांसाठी सामायिक प्रवेश परीक्षा (एन. टी. ए.) ही परीक्षा ऐच्छिक असेल.
- उच्च शिक्षणाचे नियमन करण्यासाठी भारतीय उच्च शिक्षण परिषदेची (एच.ई.सी.आय.) स्थापन केली जाईल.
- विद्यार्थी नोंदणी गुणोत्तर प्रमाण वाढवणे हे या परिषदेचे उद्दिष्ट असेल.

नवीन शैक्षणिक धोरणाचे उच्च शिक्षणावर होणारे परिणाम

सर्वांगीण आणि बहुशाखीय शिक्षण:

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 मध्ये असा दावा करण्यात आला आहे की, सर्वांगीण आणि बहुशाखीय शिक्षणाचा उद्देश मानवी बौद्धिक, सौंदर्यात्मक, सामाजिक, शारीरिक, भावनिक आणि नैतिक अशा सर्व क्षमतांचा एकात्मिक पद्धतीने विकास करणे हा असेल. अशा शिक्षणामुळे कला मानव विज्ञान, भाषा, विज्ञान, व्यवसायिक तांत्रिक आणि व्यवसाय क्षेत्रामध्ये 21व्या शतकातील महत्त्वपूर्ण क्षमता असलेल्या सर्वांगीण व्यक्ती विकसित होण्यास मदत होईल; सामाजिक सहभागाची नैतिकता, संवाद, चर्चा आणि वादविवाद यासारखे सॉफ्ट स्किल वृद्धी गत होण्यास वाव मिळेल. एन ए पी 2020 पासून 2030 पर्यंत प्रत्येक जिल्ह्यात किंवा जवळपास एक मोठी आंतरविद्याशाखीय उच्च शिक्षण संस्था (एच.ई. आय.) स्थापन करण्याची कल्पना आहे. अशा सर्व समावेशक आणि आंतरविद्याशाखीय शिक्षणाच्या साध्यतेसाठी सर्व उच्च शिक्षण संस्थांच्या लवचिक आणि नाविन्यपूर्ण अभ्यासक्रमात स्त्रियांक आधारित अभ्यासक्रम आणि सामुदायिक सहभाग आणि सेवा पर्यावरण शिक्षण आणि मूल्य आधारित शिक्षण या क्षेत्रातील प्रकल्पांचा समावेश असेल.

पदवी अभ्यासक्रमांची रचना आणि कालावधी:

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 च्या योजनेच्या संदर्भात कोणत्याही संस्थेतील कोणती पदवी तीन किंवा चार वर्षांच्या कालावधीची असेल, या कालावधीत एखादी व्यक्ती पदवी सोडू शकते. कोणत्याही शैक्षणिक संस्थेला विद्यार्थ्यांला दोन वर्षांचा अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यानंतर पदविका पदवी विद्यार्थ्यांने तीन वर्षांचा अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यानंतर पदवी आणि त्याच्या पसंतीच्या कोणत्याही व्यवसाय किंवा व्यवसायिक अभ्यासक्रमात एक वर्षांचा अभ्यास क्रम पूर्ण करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना प्रमाणपत्र द्यावे लागेल. शैक्षणिक गुण डिजिटल पद्धतीने साठवण्यासाठी अकॅडमी बँक ऑफ क्रेडिट स्थापन करण्यासही भारत सरकार मदत करेल. यामुळे संस्थांना शेवटी श्रेयांक मोजता येईल आणि ते विद्यार्थ्यांच्या पदवीमध्ये ठेवता येईल; ज्या व्यक्तीला मध्यंतरी अभ्यासक्रम सोडावा लागू शकतो अशा विद्यार्थ्यांसाठी हे उपयुक्त ठरेल. जे विद्यार्थी जिथे अभ्यासक्रम सोडले होते तिथून ते नंतर अभ्यासक्रम सुरू करू शकतात आणि पुन्हा एकदा सुरुवातीपासून अभ्यासक्रम सुरू करण्याची गरज भासणार नाही. उच्च शिक्षण संस्थांना पदव्युत्तर अभ्यासक्रम सुरू करण्याचे स्वातंत्र्य दिले जाईल असे एन.ई.पी. 2020 मध्ये म्हटले असले, तरी चार वर्षांची यु.जी. पदवी पूर्ण केलेल्या विद्यार्थ्यांसाठी एक वर्षाची पी.जी पदवी आणि तीन वर्षांची यु.जी पदवी पूर्ण केलेल्या विद्यार्थ्यांसाठी दोन वर्षांची पी.जी. पदवी तयार करण्यात काही अडचण येऊ शकतात.

निष्कर्ष:

नवीन शैक्षणिक धोरणामध्ये एक प्रशिक्षणीय दृष्टिकोन आहे परंतु सुसंगत संरचनात्मक परिवर्तन घडवून आणण्यासाठी डिजिटल इंडिया स्कूल इंडिया आणि नवीन औद्योगिक धोरण यासारख्या सरकारच्या इतर धोरणात्मक उपक्रमाची तेच प्रभावीपणे समकालीन होऊ शकते की नाही यावर त्याची ताकद अवलंबून असेल म्हणूनच धोरणात्मक संबंध हे सुनीचित करू शकतात की व्यवसायिक शिक्षण अभ्यासक्रमाला आकार देण्यासाठी कार्पोरेट क्षेत्राचे अधिक गतिशील पणे सवलत होण्याच्या स्टील इंडियाच्या अनुभवातूनच शिक्षण धोरण शिकते आणि ते यशस्वी होऊ शकते वेगाने विकसित होणारे संक्रमण आणि अडथळ्याशी जुळवून घेण्यासाठी अधिक पुरावा आधारित निर्णय घेण्याची गरज आहे. एन.ई.पी. ने रियल टाईम मूल्यांकन प्रणाली आणि सल्लामसलती देखरेख आणि पुनरावलोकन चौकटीसाठी आश्वासन पूर्वक तरतुदी केली आहे. यामुळे अभ्यासक्रमात बदल करण्यासाठी दर दशकाला नवीन शैक्षणिक धोरणाची अपेक्षा करण्याऐवजी शिक्षण व्यवस्थेत सातत्याने सुधारणा करण्यास सक्षम झाले पाहिजे. तेव्हाच खऱ्या अर्थाने हे स्वतःच एक उल्लेखनीय यश असेल. एन.ई.पी. 2020 हे उच्च शिक्षणात अमुक अमुलाग्र बदल घडवण्याचे एक निर्णायक क्षण आहे. प्रभावी आणि कालबद्ध पद्धतीने एनईपी धोरणाची अंमलबजावणी झाल्यास एक मोठी शैक्षणिक क्रांती घडून येईल.

संदर्भसूची:

- कृष्णा, अतुल (29 जुलै 2020). "एनईपी 2020 ठळक वैशिष्ट्ये: "शालेय आणि उच्च शिक्षण." एनडीटीव्ही.
- चोप्रा, रितिका (2 ऑगस्ट 2020). "नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020." स्पष्टीकरण: द इंडियन एक्सप्रेस.
- रोहतगी, अनुभा. (7 ऑगस्ट 2020). भारतातील संशोधन आणि शिक्षणातील दरी कमी करण्यात एनईपी महत्त्वाची भूमिका बजावेल- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी. हिंदुस्तान टाइम्स.
- नायडू, एम. व्यंकय्या. (8 ऑगस्ट 2020). "नवीन शैक्षणिक धोरण 2020 हे भारताचे शैक्षणिक इतिहासात एक मोलाचा दगड ठरणार आहे". टाइम्स ऑफ इंडिया ब्लॉग.
- [https://www.highereducationdigest.com/the-impact-of-national-education-policy-2020-on व्यवसायिक शिक्षण/](https://www.highereducationdigest.com/the-impact-of-national-education-policy-2020-on-vocational-education/)
- <https://www.wikipedia.org>.

